

Serdar Korucu: Ermeni ve Ezidilerin gözünden ‘Kars’ın kurtuluşu’

Posted on 31/10/2019

30 Ekim, Türkiye’de “Kars’ın düşman işgalinden kurtuluşu” olarak anılıyor. 1920’de Kazım Karabekir komutasındaki ordunun şehri ele geçirmesiyle Kars Türkiye sınırları içine girdi ve şehrin kaderi değişti. Bu süreçte en çok etkilenenlerse Ermeniler ve Ezidiler oldu.

Çarlık Rusya, 93 Harbi olarak da bilinen 1877-1878 Osmanlı-Rusya Savaşı sonucunda imzalanan Ayastefanos Antlaşması ile Kafkas cephesinde Batum, Çıldır, Kars ve Bayezid sancaklarını topraklarına kattı. Osmanlı bunlardan sadece Bayezid sancağını 13 Temmuz 1878’te imzalanan Berlin Antlaşması ile geri alabildi. Rusya’nın geri kalan topraklardan, “elviye-i-selâse” olarak anılan diğer üç bölgeden çekilmesi ise, 1917 Ekim Devrimi ile iktidara gelen Bolşevik hükümetinin 3 Mart 1918’de imzalayacağı Brest-Litovsk Antlaşması ile oldu.

Osmanlı birliklerinin yeniden bölgeye girişi şehirde göç dalgası yarattı. Özellikle de Ermeniler arasında. Türkçe baskısı Belge Yayınları tarafından yapılan Prof. Verjine Svazlian’ın “Ermeni Soykırımı” kitabında yer alan anılardan biri Kars’ın Tsıpnı köyü doğumlu Ağasi Arşak Karoyan’a ait.

“İlk göç 1918 yılında, Türkler Ermenileri göçe zorladıklarında yaşandı. (...) Ailemizi hatırlıyorum: babam beni ve benden iki yaş büyük ablamı kaldırıp arabaya bindirdi ve düşmememiz için bağladı. Yolda, Türkler bize ateş açıyorlardı. Biz de mecburen kaçıyoruz. (...) Aras Nehri’nin öbür yakasına geçtiğimiz zaman nehir taşmıştı. Bizim milletin yarısını sular götürdü. Ben arabadaydım. Suyun içinden geçerken arabamızın yarısı suya batmıştı; çeke çeke onu sudan çıkardık. Sülalemizde 23 kişi vardı. Aras’ı geçtikten sonra geriye birkaç

kişi kaldı.”

Ermenilerin yanı sıra göç edenlerin arasında Ezidiler de bulunuyordu. Onlardan biri 1912’de Kars’ın Ğızılğula köyünde doğan Khanuma Cındi Calil’di. Ailesinin “Ermenilerle içli dışlı” olduğunu söylüyor, kendisi de röportajını Ermenice veriyordu. Babasının da Ermenice konuştuğunu vurgulayarak...

“Sülalemizde 57 kişi vardı. (...) O büyük sülaleden sadece ben hayatta kaldım. (...) 1918’de biz de Ermenilerle birlikte Ezidiler olarak Kars’tan göç ettik. (...) Göç yolunda Türkler bizi takip ediyorlardı. Arkamızdan gelip rastladıkları insanları öldürüyorlardı. Ermeni, Ezidi birbirimize karışmış, geride bir sürü ceset bırakarak kaçıyorlardı. Ama bugüne kadar hatırladığım bir köprü var; orada Türkler üstümüze saldırıp hem Ermenileri hem de Ezidileri öldürmeye başladılar. Orada babamı ve annemi de tüfikle vurup öldürdüler. Amcam beni ve kendi oğlu Kamel’i yanına aldı; yürüyerek Aştarak’a vardık.”

Bölge kısa bir süre Osmanlı hakimiyetinde kaldı ancak bu uzun sürmedi. Çünkü 30 Ekim 1918’deki Mondros Mütarekesi Osmanlı güçlerinin 1914 sınırının gerilerine çekilmesine hükmediyordu. Ermeniler için yeni bir dönem başlamıştı. Göç ettikleri topraklara dönüyorlardı. 1903’te Kars’ın Tsıpnı köyü doğumlu Annıman Hambardzum Arakelyan’ın ailesi gibi.

“Rusların Kars’ı geri aldığı ve Türkleri şehirden attığı haberi ulaşmış. Ermeni muhacirler aynı zorlukların üstesinden gelerek yeniden geri dönmüşler; gidip, Türklerin, kendi öz köyünü terk etmek istemeyen papazın kafasını kestiklerini ve evinin kapısına çakmış olduklarını görmüşler. Biz de geri döndüğümüzde bizim zavallı papazın kafasını kapıya çakılmış vaziyette gördük. Dolayısıyla 1919’da yeniden Kars’a, köylerimize geri döndük.”

Fakat bu yeni süreç de uzun sürmeyecekti. 30 Ekim 1920’de 15. Kolordu Komutanı Kazım Karabekir bölgeye girecek, Ermenilere yeniden göç yolu görünecekti. Arakelyan ailesi de

gidenler arasındaydı:

“Tarlalarımızı sürmeye, ekmeye başladık; tam ürünü toplayacakken yeniden Türklerin Kars’ı aldığı haberi ulaştı. Yeniden göç yolunu tuttuk. Türkler yeniden evlerimize akın ettiler; yağma ve yıkım yeniden başladı. Varsenik halam Türk Ordusu’nun yaklaştığını görünce korkudan iki çocuğuyla birlikte kendini suya atmış ve boğulmuş. Ağası dedemi ve benim iki kaynımı da birbirine bağlayıp suya atmış ve boğmuşlar. Kocamın yedi dayısı varmış; hepsi de boğazlanmış. Göç zulmü yeniden başladı. Bizi Kars’tan sürdüler; gece vakti Kağzivan’dan (Kağzman) geçtik. Amcamın karısı suya gitti; ben de onu takip ettim ve kayboldum. Sonra o gelip beni muhacirlerin arasında buldu. Kars’tan Leninakan’a geldik. Beni Amerikan Yetimhanesi’ne yerleştirdiler. Bizim köylüler Talin Bölgesi’ndeki Tutulavan Köyü’ne yerleştiler.”

Benzeri bir göç anlatısı 1912’de Kars’ta doğan Parandzem Kostan Ter-Hakobyan’a ait:

“Türklerin geri çekildiği haberi geldi. Biz evimize, Kars’a gitmek için Gümrü’ye geri döndük. Gümrü’de, kaybolan ablalarımı bulduk ve yayan olarak Kars’a döndük. Evimizi harabeye dönmüş bir halde bulduk. Ama, mecburen içeri girip ilkbahardan sonbahara kadar orada yaşadık. Hasat zamanı Türkler yeniden Ermenilere saldırdılar. Türkler Kars Kalesi’ni ele geçirmişlerdi ve orada kalıyorlardı. Ermenilerin ordusu yoktu. Ordu Daşnakların kontrolündeydi; Daşnaklar ise ortalıkta yoktular; kaçmışlardı ve ordu sahipsiz kalmıştı. Türkler kaçış yollarını kesmişti; biz kaçamadık. Sülalemizin fertlerinden birçoğu birbirini kaybetti.”

Kars’tan göç edenlerin büyük bölümü Doğu Ermenistan’a doğru ilerleyecek, fakat ölüm Yerevan’da da onları bulacaktı. Bu kez hayatlarını kaybetme nedeniyse salgın hastalıklar olacaktı:

“Dostlarımız bizimle Yerevan’a gitmeye karar verdiler; orada, babam bir yolunu bulup bize

bakmak için mesleğini icra edecekti. Yerevan'da bütün muhacirler Surp Sarkis Kilisesi'nin avlusuna dolmuşlardı; orada açık havada yaşıyorduk. Tifüs ve kolera salgını baş gösterdi. Babam yüzlerce başka insanla birlikte vefat etti; bütün gün, onların cesetlerini arabalarla taşıdılar.”

Kaynak: gazeteduvar.com.tr